O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI BANK-MOLIYA AKADEMIYASI

“TASDIQLAYMAN”
O‘zbekiston Respublikasi
Bank-moliya akademiyasi rektori
E.A.Xoshimov
____
«__28__» ___06___2024-yil

70410508 – “IQTISODIYOTNI MONETAR TARTIBGA SOLISH” MAGISTRATURA MUTAXASSISLIGI BO‘YICHA MUTAXASSISLIK FANLARIDAN KIRISH SINOVLARI (“PUL VA BANKLAR” HAMDA “XALQARO VALYUTA-KREDIT MUNOSABATLARI” FANLARI)

DASTURI

Toshkent – 2024

Fan bo'yicha magistraturaga kirish sinovlari dasturi Bank-moliya akademiyasi Kengashining 2024-yil «28» 06 dagi 10 - sonli majlis bayonnomasi bilan ma'qullangan.

«TAVSIYA ETILGAN»
«Bank ishi» kafedrasi majlisida
muhokama qilingan va tavsiya etilgan
Kafedra: R.Salyev
(kafedra majlisining «7» - sonli bayonnomasi
«26» 06 2024-yil)

Tuzuvchi:

Salayev R.Sh. — O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi "Bank ishi" kafedrasi, PhD, dotsent v.b.

Taqrizchilar:

Raximova X.U. — O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi "Raqamli bank ishi" kafedrasi dotsenti, i.f.n.

Raxmonov I.X. — Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti "Bank ishi " kafedrasi dotsenti, i.f.n.

KIRISH

Dastur O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-yil 28-yanvardagi 2022 – 2026-yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”, PF-60-son Farmoni, O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi “Ta'lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-sonli, 2019-yil 29-oktyabrdagi “Ilm-fan va ilmiy faoliyat to‘g‘risida”gi O‘RQ-576-sonli Qonunlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” gi PF-5847-sonli Farmoni, 2021-yil 24-dekabrdagi “Davlat oliy ta'lim muassasalarining akademik va tashkiliy-boshqaruv mustaqilligini ta'minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” gi PQ-60-sonli, 2021-yil 24-dekabrdagi “Davlat oliy ta'lim muassasalariga moliyaviy mustaqillik berish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-61-sonli, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasining "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog‘liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 824-son (2020-yil 31-dekabr) Qarorlarining asosiy qoidalariga muvofiq ishlab chiqilgan.

“Iqtisodiyotni monetar tartibga solish” fanini talabalarga pul muomalasi va bank ishi bo‘yicha bilimlarning nazariy asoslarini, pul nazariyalari, pul massasi va pul agregatlari, pul tizimi va uning elementlari, pul islohotlari kreditning zarurligi, funksiyalari, turlari va shakllari hamda kredit bo‘yicha foiz stavkalariga ta’sir qiluvchi omillar, banklarning kelib chiqishi va bank tizimi, tijorat banklarini tashkil etishning huquqiy va iqtisodiy asoslari, tijorat banklari, ularning funksiyalari va operatsiyalari, xalqaro moliya institutlari valuta munosabatlari va valuta tizimi, valuta kursi va unga ta’sir etuvchi omillar, valuta bozori va valuta operatsiyalari ahamiyatini ochib berish tartibi belgilangan.

Yuqoridagilardan kelib chiqib 70410508 – “Iqtisodiyotni monetar tartibga solish” mutaxassisligiga o‘qishga qabul qilinayotgan tinglovichlar quyidagi bazaviy mavzular bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishlari talab qilinadi.

“PUL VA BANKLAR” MUTAXASSISLIK FANI

I. FANNING ASOSIY MAVZULARI

1-MAVZU. PULNING TURLARI VA FUNKSIYALARI

Qiymat shakllarining evolyutsiyasi. Qiymatning oddiy yoki tasodifiy shakli. Qiymatning to‘liq yoki kengaytirilgan shakli. Qiymatning umumiy shakli. Qiymatning pul shakli. Pul shakllari va turlarining evolyutsiyasi. To‘laqonli yoki haqqoniy pullar: ularning turlari va evolyutsiyasi. Kredit pullari va ularning turlari: vektselь, banknota va chek. Qog‘oz pullarning paydo bo‘lishi va evolyutsiyasi. Elektron pullar. Tovar pullar. Pulning funksiyalari: qiymat o‘lchovi funksiyasi; muomala vositasi funksiyasi; to‘lov vositasi funksiyasi; jamg‘arish vositasi funksiyasi; jahon puli funksiyasi. Pulning funksiyalari bo‘yicha Yevropa va Amerika maktablari tarafdorlari qarashlari: almashuv vositasi funksiyasi, hisob birligi funksiyasi, jamg‘arish vositasi funksiyasi.

2-MAVZU. PUL NAZARIYALARI

Pulning metallik nazariyasining yuzaga kelish shart-sharoitlari. Pulning metallilik nazariyasining asoschilari va ularning qarashlari Ilk merkantilistlar va ularning nazariy qarashlari. Faol “pul balansi” tushunchasi. So‘nggi merkantilistlar va ularning nazariy qarashlari. “Umumiy savdo balansi” tushunchasi. XIX va XX asrlarda pulning metallilik nazariyasini rivojlantirishga bo‘lgan urinishlar. Pulning metallilik nazariyasiga nisbatan tanqidiy qarashlar. Pulning nominallik nazariyasining yuzaga kelish shart-sharoitlari va asosiy qoidalari. Pulning nominallik nazariyasini XX asrda rivojlanishi. Pulning miqdoriylik nazariyasi. Pulning aylanish tezligi va almashuv tenglamasi. Pulning miqdoriylik nazariyasida pullarga bo‘lgan talab talqini. J.M.Keynsning “likvidlilikni afzal ko‘rish” nazariyasi. Pullarga bo‘lgan talab omillari: tranzaksion omil, ehtiyotkorlik omili, spekulyativ omil. J.M.Keynes nazariyasini rivojlantirilishi. M.Fridmenning zamonaviy miqdoriylik nazariyasi. M.Fridmen va J.M.Keynes nazariyalari o‘rtasidagi farqlar.

3-MAVZU. PUL AYLANMASI VA UNING TARKIBI

Pul aylanmasi tushunchasining mazmuni. To‘lov aylanmasi va uning tarkibi. Pullarning naqd pulsiz aylanmadagi harakat yo‘nalishlari. Naqd pulsiz hisob-kitoblarni tashkil qilish tamoyillari. Naqd pulsiz hisob-kitob shakllari. Naqd pulsiz hisob-kitoblarning afzalliklari. Pullarning naqd aylanmadagi harakat yo‘nalishlari. Pul aylanmasining tarkibi: tovarsiz pul aylanmasi; pullarning tovarlar bilan bog‘liq aylanmasi; naqdsiz pul aylanmasi; naqd pul aylanmasi; bir shahar ichidagi aylanma; shaharlararo aylanma. Naqd pul aylanmasi tushunchasining mazmuni. Naqd pul aylanmasining zarurligi. Naqd pullarni muomalaga chiqarish va muomaladan olish tartibi.

4-MAVZU. PUL MASSASI VA PUL AGREGATLARI

Pul massasi, uning mohiyati va tarkibi. Pul massasini miqdoriy o‘lchash. Muomala uchun zarur bo‘lgan pul miqdorini aniqlash. Pulning aylanish tezligi. Pul

multiplikatori. Monetazatsiya koeffitsienti.Pul agregatlari va ularning tarkibi. Federal rezerv tizimining pul agregatlari. Yevropa davlatlarida pul agregatlari. Rossiya Federatsiyasida pul agregatlari. O'zbekiston Respublikasida pul agregatlari va ularning tarkibi.

5-MAVZU. PUL TIZIMI VA UNING ELEMENTLARI, PUL ISLOHOTLARI

Pul tizimi va uning mazmuni. Pul tizimi shakllari va ularning evolyutsiyasi: bimetallizm, monometallizm. Oltinga almashinmaydigan kredit pullar tizimi. Pul tizimi elementlari. Ba'zi xorijiy davlatlar pul tizimining o'ziga xos xususiyatlari. O'zbekiston Respublikasi pul tizimi barqarorligini ta'minlash yo'llari.

Pul islohotlarini amalga oshirishning zarurligi. Pul islohotlarini amalga oshirish shart-sharoitlari. Pul islohotlari turlari va ularni amalga oshirish usullari. Denominatsiya va uni amalga oshirish tartibi. Nullifikatsiya va uni amalga oshirish tartibi. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilgan pul islohotlari va ularning o'ziga xos xususiyatlari.

6-MAVZU. KREDITNING ZARURLIGI, FUNKSIYALARI, TURLARI VA SHAKLLARI HAMDA KREDIT BO'YICHA FOIZ STAVKALAR VA ULARGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR

Kredit va uning mazmuni. Kreditning zarurligi. Fondlar aylanishi va kreditning zarurligi. Kredit munosabatlari va ularning turlari. Kreditning tamoyillari. Kreditning obyektlari va subyektlari.Kreditning funksiyalari.Kredit qonunlari. Kreditning turlari. Kreditning shakllari. Kreditlashning me'yoriy-huquqiy asoslari. Tarmoqlarni kreditlashning xususiyatlari. Iqtisodiyotda kreditning roli.

Kreditning to'lovlilik tamoyili. Foiz stavkalar va ularni o'lchash. Kreditning bahosi tushunchasi. Nominal foiz stavkasi. Real foiz stavkasi. Oddiy foizlar. Murakkab foizlar. Kredit bozori va uning instrumentlari. Pul taklifi. Fisher effekti. Foiz stavkalari bo'yicha nazariyalar. Kredit foiziga ta'sir qiluvchi omillar.

7-MAVZU. BANKLARNING KELIB CHIQISHI VA BANK TIZIMI

Bank, banklarning paydo bo'lishi, maqsadi va vazifalari. Dastlabki banklarning paydo bo'lishi va ularning operatsiyalari. Italiyada banklarning valuta almashtirish operatsiyalarini amalga oshirish zaruriyati tufayli yuzaga kelishi. Qadimgi Gretsiyada bank ishi. Qadimgi Rimda bank ishi. O'rta yer dengizi havzasidagi Yevropa mamlakatlarida XIV-XV asrlarda bank ishi. XVII-XVIII asrlarda Yevropada bank ishi. AQSh bank tizimining shakllanishi va rivojlanishi.Emission banklarning paydo bo'lishi va rivojlanishi. AQSh federal zaxira tizimining tashkil etilishi. Shvetsiya Rikts bankining tashkil etilishi. Angliya Markaziy bankining yuzaga kelishi. Yaponiya Markaziy bankining tashkil etilishi. Yevropa Markaziy bankining yuzaga kelishi.Tijorat banklarining paydo bo'lishi va rivojlanishi.

Banklarning funksiyalari. Banklarning operatsiyalari. Bank tizimi va uning turlari. Kredit tizimi va uning tarkibi. Yevropa davlatlari, AQSh, Yaponiya va

boshqa davlatlar bank tizimi va ularning o‘ziga xos xususiyatlari. Banklarning turlari. Moliyaviy innovatsiyalar va bank industriyasini rivojlanishi.

O‘zbekiston Respublikasi bank tizimi va uning shakllanishi. O‘zbekiston Respublikasi bank tizimi va banklar faoliyatining huquqiy asoslari. O‘zbekiston Respublikasi bank tizimining rivojlanish bosqichlari. O‘zbekiston Respublikasi bank tizimining tarkibi.

8-MAVZU. MARKAZIY BANK, UNING FUNKSIYALARI VA MUSTAQILLIGI

Markaziy bankning yuridik shaxs sifatidagi maqomi va funksiyalari. Markaziy bankning tashkiliy va funksional tarkibi. Markaziy bankning boshqaruv tizimi. AQSh federal zaxira tizimining boshqaruv organlari: boshqaruvchilar kengashi, ochiq bozordagi operatsiyalar bo‘yicha federal qo‘mita. Markaziy bankning operatsiyalari. Yevropa Markaziy bankining boshqaruv organlari va ularning vakolatlari. Yaponiya Markaziy bankining boshqaruv organlari va ularning vakolatlari. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki maqsadi, vazifalari, funksiyalari. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining operatsiyalari. Markaziy bankning banklarning banki sifatidagi faoliyati.

Markaziy bankning iqtisodiy mustaqilligi va uni belgilovchi mezonlar. Markaziy bankning mustaqilligi va uni belgilovchi mezonlar. O‘tish iqtisodiyotida markaziy banklar. Xorijiy davlatlarda markaziy bankning mustaqilligini belgilovchi indekslar. Ularga qiyosiy tavsif. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining mustaqilligi.

9-MAVZU. TIJORAT BANKLARI, ULARNING FUNKSIYALARI VA OPERATSIYALARI

Tijorat banklari faoliyatini tashkil qilish asoslari va ularning funksiyalari. Tijorat banklarining turlari. Ulgurji banklar. Chakana banklar. Aralash banklar. Universal tijorat banklari. Investitsion banklar. Ixtisoslashgan tijorat banklari va ular faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlari. Tijorat banklarining tashkiliy va funksional tuzilishi. Banklar konsolidatsiyasi va umummilliy banklar.

Tijorat banklarining passiv operatsiyalari. Tijorat banklarining aktiv operatsiyalari. Tijorat banklarining aktiv-passiv operatsiyalari. Tijorat banklarining vositachilik operatsiyalari. Tijorat banklarining kredit operatsiyalari va uning milliy iqtisodiyotga ta’siri. Tijorat banklarining aholi bo‘sh pul mablag‘larini jalb qilish borasidagi faoliyati.

“XALQARO VALYUTA-KREDIT MUNOSABATLARI” MUTAXASSISLIK FANI

1-MAVZU. VALUTA MUNOSABATLARI VA VALUTA TIZIMI

Valuta munosabatlarining yuzaga kelishini obyektiv sabablari. valuta tizimi va uning asosiy turlari. Milliy valuta tizimi va uning asosiy elementlari. Mintaqaviy valuta tizimi va uning asosiy elementlari. Jahon valuta tizimining mohiyati va uning

asosiy elementlari. O‘zbekiston valuta tizimining rivojlanish bosqichlari. O‘zbekiston Respublikasi valuta tizimi va valuta qonunchiligi.

2-MAVZU. JAHON VALUTA TIZIMI EVOLYUTSIYASI

Valuta tizimining rivojlanish tarixi. Parij konferentsiyasi va unda e’lon qilingan valuta standarti. Genuya valuta tizimi va uning o‘ziga xos xususiyatlari. Oltin standarti inqirozi, uning hususiyatlari va oqibatlari. 1930 yillardagi valuta bloklari. Bretton-Vuds valuta tizimidagi yangiliklar va uning jahon valuta tizimidagi ahamiyati. Yamayka valuta tizimi va uning standarti. Oltin demonitizitsiyasining jahon valuta tizimiga ta’siri. Zamonaviy valuta tizimining o‘ziga xos xususiyatlari.

3-MAVZU. VALUTA KURSI VA UNGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR

Valuta kursining mazmuni va ahamiyati. Valuta kursi rejimlari. Valuta kursining turlari. Valuta kursi kotirovkasi. Valuta pariteti va uning ahamiyati. Valuta kursi o‘zgarishining jahon valuta bozoridagi operatsiyalarga ta’siri. Milliy valuta kursi barqarorligini ta’minlash yo‘llari.

4-MAVZU. VALUTA BOZORI VA VALUTA OPERATSIYALARI

Valuta bozori va uning turlari. Valuta bozorining tarkibiy tuzilishi. Valuta bozori ishtirokchilari va ularning faoliyati. Birja va birjadan tashqari valuta bozori. Valuta pozitsiyasi va uning turlari. Valuta pozitsiyasini boshqarish. Birja va birjadan tashqari valuta bozorlarida valuta operatsiyalari va ularning asosiy turlari. Spot valuta operatsiyasi. Forward valuta operatsiyalari, turlari va ularning o‘ziga xos hususiyatlari. Futures valuta operatsiyalari. Valutaviy swap operatsiyalari, ularning mohiyati va amalga oshirilishi. Valuta risklarini xedjerlash tartibi. Valuta arbitrajlari va ularni o‘tkazish. Valuta bozorini va valuta operatsiyasini o‘tkaziy bilan bog‘liq muammolar.

5-MAVZU. TIJORAT BANKLARINI TASHKIL ETISHNING HUQUQIY VA IQTISODIY ASOSLARI

Tijorat banklari faoliyatini tashkil etishning iqtisodiy asoslari. Banklarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazish va litsenziyalash tartibi. Tijorat banklarini ochish uchun ustav fondining minimal miqdori va uning ahamiyati. Ustav fondini shakllantirish manbalari. Tijorat banklari faoliyatini qayta tashkil etish shakllari. Banklarga vasiylik tayinlash. Tijorat banklarini tugatish tartibi.

6-MAVZU: TIJORAT BANKLARI PASSIVLARI TARKIBI VA ULARNI JOYLASHISHI

Tijorat banklarining resurslari, ularning tarkibi va tavsifi. Banklarning passiv operatsiyalari, ularning turlari. Tijorat banklari passiv operatsiyalarining balansda joylashishi. Tijorat bankining kapitali uning tarkibi va yetarliligiga qo‘yilgan talablar. Bank kapitali va uning samaradorligini oshirish yo‘llari. Bank kapitali yetarliligi bo‘yicha xalqaro talablar. Tijorat banklarining jalb qilingan mablag‘lari. Tijorat banklarining depozit va nodepozit operatsiyalarining tavsifi. Tijorat banklarining talab qilib olinguncha, jamg‘arma va muddatli depozitlar bo‘yicha

operatsiyalarining mohiyati. Aholi pul jamg'armalari va ularning ijtimoiy-iqtisodiy mazmuni. Aholi omonatlarini kafolatlashning huquqiy asoslari. Tijorat banklarining kredit potensiali va uning ahamiyati. Banklararo kredit resurslari, uning ahamiyati va uni o'tkazish tartibi. Xo'jalik yurituvchi subyektlarning bank hisobvaraqlaridan pul mablag'larini hisobdan chiqarish tartibi. Tijorat banklarining resurslari va ularni boshqarish masalalari.

7-MAVZU: TIJORAT BANKLARINING AKTIVLARI TARKIBI VA ULARNI JOYLASHISHI

Bank aktivlari tarkibi va ularni balansda joylashishi. Bank aktivlarining sifati darajasi va bank aktivlarining diversifikatsiyasi. Tijorat banklarining aktiv operatsiyalari. Tijorat banklarining aktivlarini boshqarish usullari. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida tijorat banklari aktivlarini boshqarish strategiyasi. Tijorat banklarida majburiy zaxiralarni tashkil etish tartibi va uning zaruriyati. Emissiya kassa operatsiyalarini amalga oshirish tartibi.

8-MAVZU. NOBANK MOLIYA-KREDIT MUASSASALARI

Nobank moliya-kredit muassasalarining zarurligi. Nobank moliya-kredit muassasalarining aktiv va passiv operatsiyalari. Kredit uyushmalari. Lombardlar, ssuda-jamg'arma assosiatsiyalari. O'zaro jamg'arma banklari. Mikromoliyaviy tashkilotlar, sug'urta kompaniyalari, pensiya fondlari, moliya kompaniyalari. O'zaro fondlar. Xorijiy davlatlarda nobank moliya-kredit tashkilotlari faoliyatining xususiyatlari. O'zbekiston Respublikasida nobank kredit tashkilotlari ular faoliyatining huquqiy-iqtisodiy asoslari.

9-MAVZU. XALQARO MOLIYA INSTITUTLARI

Xalqaro moliya institutlari va ularning vujudga kelishi. Osiyo taraqqiyot banki, uning maqsadi va funksiyalari. Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki, uning maqsadi va funksiyalari. Islom taraqqiyot banki, uning maqsadi va funksiyalari. Xalqaro valuta fondi, uning maqsadi va funksiyalari. Jahon banki, uning maqsadi va funksiyalari. Osiyo infratuzilmalarni investitsiyalash banki, Xalqaro moliya korporatsiyasi va ularning maqsadi va funksiyalari.

II. ASOSIY VA QO'SHIMCHA O'QUV ADABIYOTLAR HAMDA AXBOROT MANBALARI

Asosiy adabiyotlar

1. Jumayev N., Ziyaev M., Berdiyarov B. va boshqalar. O'zbekistonda milliy valuta tizimini rivojlantirish: muammolari va yechimlari. Monografiya.-T.: "Moliya", 2011 y. - 184 b.

2. Bobaqulov T.I., Abdullayev U.A. "Xalqaro valuta-kredit munosabatlari" Darslik. - Moliya.- Toshkent, 2019yil , 226 b.

3. Ataniyazov. J, Alimardonov D. Xalqaro moliya munosabatlari. -T.: O'zbekiston Faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti, 2014. – 432 bet.

4. Tojiev R.R. Xalqaro valuta-kredit munosabatlari. Darslik.- Toshkent. "Iqtisodiyot" nashriyoti, 2019 yil, 296 b.

5. Abdullaeva Sh.Z. Bank ishi. T.: «Iqtisod-Moliya» nashriyoti, 2017

6. Frederic S. Mishkin. The economics of money, banking and financial markets. Pearson Education Limited. 2020. 745 pages.

Qo'shimcha adabiyotlar

7. O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida"gi Qonuni. – T.: "O'zbekiston», 2019 y. 5 noyabr. http://lex.uz/ru/docs/4590452.

8. O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. – T.: "O'zbekiston", 2019 y. 5 noyabr. http://lex.uz/pdfs/4581969

9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 12 maydagi PF-5992-sonli farmoni. 2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida //O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. – Toshkent, 2020. – № 6 (766). – 32-b.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022 - 2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni.

10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-sonli Farmoni.

11. Laurence M. Ball. Money, Banking, and Financial Markets, Pearson Education Limited. 2016.

Axborot manbaalari

12. www.cbu.uz – O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining sayti..

13. www.mf.uz – O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi sayti.

14. www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.

15. www.stat.uz – O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasi rasmiy sayti.

16. www.worldbank.org – Jahon banki sayti.

17. www.imf.org – Xalqaro valyuta fondi sayti.

18. www.bis.org – Bazel Qo'mitasi sayti.